RIMSKI MUTUUM I SAVREMENI KONCEPT UGOVORA O ZAJMU

Rejhan R. Kurtovi , doc. dr

Internacionalni Univerzitet u Novom Pazaru
Novi Pazar, Srbija
r.kurtovic@uninp.edu.rs

Apstrakt

Dok su pravni sistemi različitih država poznavali mnoge oblike transakcija, ne prave i posebnu razliku između u njih, Rimljani su kroz svoj pravni sistem razvili ugovore kao poseban izvor obligacija. U tom smislu, oni su poznavali opšti pojam ugovora, njihove bitne elemente, kao i njihove posebne oblike i vrste. Jedan od takvih ugovora bio je i *mutuum* – ugovor o zajmu, koji je i danas esto u upotrebi, i koji predstavlja predmet različitih privrednih i društvenih odnosa. U ovom radu, autor vrši komparaciju između rimskog *mutuuma* i savremenog ugovora o zajmu, nastoje i da objasni pravno utemeljenje ugovora o zajmu kroz rimski *mutuum*, i uticaj rimskog prava na savremeno ugovorno pravo, a posebno na ugovor o zajmu.

Ključne riječi: Izvori obligacija, ugovori, realni kontrakti, ugovor o zajmu, ugovor o pomorskom zajmu

ROMAN MUTUUM AND THE MODERN CONCEPT OF A LOAN AGREEMENT

Abstract

While the legal systems of different countries were introducing many forms of transactions, without making any special difference between them, the Romans through their own legal system developed agreements as a special source of obligations. Likewise, they were knowing the general terms of the contract, their essential elements as well as their own forms and types. One of such contract was a *Mutuum* a loan agreement, which is still often used and subject of various economic and social relationships. In this paper, the author makes comparison between *Mutuum Roman* and modern Loan Agreement, aiming to explain the legal basis of Loan Agreement through *Mutuum Roman*, and the influence of Roman Law on modern Contract Law and particularly on Loan Agreements.

Keywords: Sources of obligations, contracts, real contracts, loan agreement, maritime loan agreement

JEL codes: L83, M31

UVOD

Ugovori su veoma važan instrument prava, bez kojih se ne bi mogao zamisliti pravni promet i svakodnevni život. Oni obuhvataju različite oblasti života, i javljaju u različitim granama prava. Ugovor je jedan od osnovnih pojmova u pravu uopšte,

kako u privatnom, tako i u javnom. Zahvaljuju i dobro postavljenoj koncepciji obligacionog prava i poznavanju različitih tipova ugovora kao izvora obligacija, rimljani su uspjeli da robnovane odnose dovedu do savršenstva, i da isti postanu pokretač cele imperije. Jedan od osnovnih i najznačajnijih ugovora rimskog prava jeste ugovor o prodaji – *emptio venditio*. Međutim, ništa manjeg značaja nije ni ugovor o zajmu – *mutuum*, koji spada u red najstarijih ugovora rimskog prava. U rimskom pravu zajam je spadao u realne kontrakte, jer za njegovo zaključenje nije bio dovoljan sporazum da se jedno lice dati drugom stvar na zajam, već je bio potreban i sam akt predaje stvari, u bilo kom od dopuštenih oblika tradicije, ili posredno uputstvom iznajmljivača da predmet zajma preuzme od nekog trećeg lica kod koga se nalaze zajmodavčeva sredstva; ili bez predaje stvari, samo pretvaranjem jednog potraživanja iz nekog drugog osnovu u zajam (npr. kada zajmoprimac već drži stvar po osnovu ostave); ili kada zajmodavac ustupi nekome svoju stvar da je proda i ovlasti ga da dobijeni novac zadrži kao zajam. [1, str. 539]

Rimski ugovor o zajmu predstavlja preteču savremenog ugovora o zajmu, koji je predmet obligacionog prava, i koji je detaljno uređen Zakonom o obligacionim odnosima Republike Srbije, ta nije od članova 557 do člana 566. Kao što se može videti, jedan dobar deo članova Zakona o obligacionim odnosima posvećen je zajmu, što nam dodatno govori, o njegovoj važnosti i zastupljenosti u obligacionim odnosima uopšte.

Današnji zajam ima šire polje primene od *mutuuma* u rimskom pravu. Zajam nema samo jednu ulogu i karakter, tj. on se ne odnosi samo na jednu grupu lica i subjekata prava. On je opšti pojam koji je jednako bitan kako za pojedinca kao pojedinca, tako i za državu kao društvenu zajednicu.

POJAM UGOVORA

Rimljani su za ugovore upotrebljavali reč *contractus*, koja vodi poreklo od reči *con* – sa, i *trahere*, *trahere* – vući, povlačiti. *Contrahere* znači: stegnuti, sažeti, sakupiti, ujediniti, dogovoriti se. [2, str. 345] U osnovi ova jezička konstrukcija koju su Rimljani dali, ukazuje nam na ideju o zajedničkom preduzimanju i zajednici koja aktivnosti koja ima neke pravne posledice. Prema poznatom rimskom pravniku Gaju, ugovor predstavlja aktivnost, inicijativa u formi koju propisuje zakon, koja stvara, menja ili ukida obligacioni odnos. Po savremenom shvatanju, ugovor predstavlja saglasnost volja dva ili više lica imovinskog karaktera, radi zasnivanja, izmene ili prestanka obligacionog odnosa. Ugovor uvek predstavlja dvostrani pravni posao. Suprotno tome, u jednostranom pravnom poslu postoji izjava volje samo jedne strane koja proizvodi obligaciona dejstva. Ugovor je najznačajniji izvor obligacionih odnosa i osnovni regulator pravnog prometa današnje civilizacije koja se ekonomija uglavnom zasniva na tržištu i slobodi ugovaranja kao pravnoj pretpostavci za njegov nastanak i izmenu [3, str. 261]. Ugovor se po pravilu zasniva na elima autonomije volje i konsensualizma. Autonomija volje je jedna od polaznih i osnovnih obeležja ugovora. Od autonomije volje stranaka ili ugovornih strana, zavisi da li će se zaključiti obligacioni ugovor, na koji će se na kraju završiti, da li će u okviru određenog ugovornog odnosa biti promena ili ne, i koliko će trajati

jedan obligacioni odnos, odnosno ugovor. Na elo konsesualizma ukazuje nam na to, da se ugovor može zaklju iti prostom saglasnoš u volja stranaka, bez zahtevanja odre ene naro ite forme, osim ako zakonom nije druga ije propisano. Pošto ugovor ima neposredno dejstvo na obligaciju, u smislu njenog stvaranja, izmene ili prestanka, to su i pravne osobine obligacije uklju ene u osnovne pravne osobine ugovora. U tom smislu, ugovor je imovinski odnos, on je relativnog karaktera, što podrazumeva da je i odnos izme u odre enih lica, da ima odre enu sadržinu. [4, str. 27]

ISTORIJAT UGOVORA O ZAJMU

Istorijski gledano, koreni ugovora o zajmu sre u se veoma rano, još u vreme kada je poljoprivredna proizvodnja bila osnovna grana opstanka i razvoja ljudskog društva. Možemo re i da je zajam jedan od najstarijih instituta vezani za koriš enje tu om stvari, koja se na po etku razvila iz solidarnosti ljudi koji žive na odre enom prostoru. [5, str. 93] U uslovima slabo razvijene privrede bilo je nemogu e da svaki zemljoradnik ima sve potrebne alate za setvu ili dovoljne koli ine semena. U starom Egiptu, zajam alata ili semena za setvu bio je esto prisutan. U po etku, taj zajam bio je besplatan tj. prijateljski, motivisan solidarnoš u, i on je naj eš e injen izme u srodnika. Iz takvog neobaveznog na ina pomaganja me u ljudima razvio se i zajam uz naplatu odre ene kamate. Zajam bez kamate vu e korene iz ritualnog poklona tipa „*potle*“, koji ima za osnov gentilnu solidarnost, prijateljstvo i srodni ke odnose. Varijantu besplatnog zajma predstavljaju i *eranos* zajmovi gr kog prava, koje je davala grupa prijatelja svom lanu kada je u nevolji. Oni su bili besplatni, jer se na napla ivanje kamate gledalo kao na nešto nemoralno. I rimski *mutuum* bio je besplatan prijateljski zajam, koji je od neformalne usluge, zasnovane na *bona fides*, postao imenovani ugovor, primenom principa neosnovanog oboga enja (*condictiones sine causa*). [6, str. 821]

U Rimskom pravu zajam se pojavljuje vrlo rano. Isti je bio uzrokovan ekonomskom zavisnoš u plebejaca od patricija. Zakon o 12 tablica nastojao je u nekoliko odredbi da ograni i visinu interesne stope, a ugovor je bio poznat pod nazivom *fenus*. On se zaklju ivao u formi *nexuma* ili stipulacije. Njegove osnovne karakteristike bile su: stroga (sve ana) forma u zaklju ivanju, naplata kamate, zašt i enost tužbom upravljenom na ispunjenje obligacionih odnosa, a nevra anje je vodilo u dužni ko ropstvo. Za razliku od *fenusa*, u rimskom pravu postojao je i zajam izme u prijatelja i suseda, koji se nazivao *mutuum*. Iako je na po etku bio beskamatnog karaktera, *mutuum* je vremenom sve više uklju ivao kamatu. U srednjem veku došlo je do ekspanzije zajmova, što je uzrokovalo estu propast sirotinje, zbog velikih kamata i dugova u koje su zapadali. Crkva je bila protiv davanja zajma uz kamatu. Me utim, od ove zabrane bili su izuzeti Jevreji, Lombardi i neki monaški redovi, koji su se bavili pozajmljivanjem novca uz kamatu. [7, str. 100]

Savremene gra anske kodifikacije su prihvatile zajam sa kamatom kao zna ajno ekonomsko sredstvo putem koga se ostvaruju zna ajni ekonomski ciljevi. Oni ga predvi aju kao teretni ili dobro ini beskamatni zajam. Kao davaoci kredita naj eš e se javljaju banke, pa je zbog toga ugovor o zajmu postao osnovni instrument

bankarskih poslova. U savremenim meunarodnim odnosima on dobija posebna obeležja u sferi trgovine i prometa.

RIMSKI MUTUUM

Mutuum je postojao onda, kada bi jedno lice (zajmodavac) dalo u svojinu odreenu količinu svojih zamenljivih stvari drugoj strani (zajmoprimcu), a zajmoprimac bi se obavezivao da će u ugovorenom roku vratiti istu količinu iste vrste stvari zajmodavcu. Rimski *mutuum* ili ugovor o zajmu spada u realne ugovore, koji su nastajali predajom stvari, gde nije bilo dovoljno da se dva lica sporazumeju da će jedno od njih dati drugom zajam. Kada nabraja realne kontrakte, Gaj pominje samo zajam (*mutui datio*), što ne znači da on nije znao za druge ugovore, već je ovom ugovorom davao poseban značaj i smatrao ga najtipičnijim realnim ugovorom. *Mutui datio* je bio u potpunosti posao koji se odvijao mimo prava, gde su prijatelj ili srodnik davali novac ili stvari na zajam, ne zahtevajući ni naknadu niti bilo kakvu vrstu obezbeđenja. Osnovni motiv lica koje daje zajam bila je pomoć ili izlazak u susret svom prijatelju ili srodniku, a kao garant da će zajmoprimac vratiti zajam zajmodavcu, bila je vera u savesnost i poštenje lica koje je uzimalo zajam. Smatralo se da je *bona fides*, mnogo veća vrednost od bilo kog materijalnog dobra, i da je određeno lice ne bi smelo narušiti. U ranom rimskom periodu jasno se uočavaju društveni odnosi koji se zasnivaju na dobroj veri. Povreda tog uobličeno pravila ponašanja izaziva simboličke i religijske sankcije (prezir okoline, gnev bogova). [8, str. 20] Međutim, kako su se robnonovani i društveni odnosi razvijali, došlo je do pada određenih moralnih i etičkih vrednosti, što je dovelo do prevara i odbijanja vraćanja zajma od strane zajmoprimaca. Kako bi se zajmodavci zaštitili od nesavesnih zajmoprimaca, trebalo je iznaći određeno sredstvo zaštite. Sredstvo koje je posluživu u tu svrhu bile su *kondikcije*. Naime, pošlo se od toga da se u imovini zajmoprimca nalazi novac ili druga potrošna stvar „bez pravnog osnova“ (*sine causa*), što je davalo mogućnost da se zajmodavcu izvrši povraćaj stvari. Tako je kondikcija postala tužba za zajam i to je ostala sve do kraja.[2, str. 360]

Mutuum se obavljao neformalno, u bilo kom dopuštenom obliku tradicije, ili posredno, uputivanjem zajmoprimca da predmet zajma preuzme od nekog trećeg lica kod koga se nalaze zajmodavčeva sredstva; ili bez predaje stvari, samo pretvaranjem jednog potraživanja iz nekog drugog osnova u zajam; ili kada zajmodavac ustupi nekom svoju stvar da je proda i ovlasti ga da dobijeni novac zadrži kao zajam. Zajmoprimac je sticao svojinu na stvari i mogao je sa njom samostalno raspolagati. Pošto se prenosi svojina, zajmodavac mora biti vlasnik predmete stvari, jer u suprotnom *mutuum* ne može ni nastati.

Predmet zajma mogle su biti samo zamenjive stvari (*genera*), koje se određuju po broju, težini ili meri. Zajam je bio jednostrano obavezujući (unilateralni) kontrakt, iz koga nastaje samo jedno pravo i samo jedna obaveza: pravo zajmodavca da zahteva povraćaj iste količine iste vrste stvari i obaveza zajmodavca da to ispuni. *Mutuum* je jedini realni kontrakt koji spada među *negotia stricti iuris*, zbog čega poverilac nije mogao zahtevati od dužnika nešto drugo ili više od onoga što mu je dao, posebno ne bilo kakvu naknadu.[1, str. 540]

Zaključenje zajma bilo je dozvoljeno svakom rimskom građaninu koji je imao poslovnu sposobnost, uključujući i lica *alieni iuris*. Međutim, u I veku nove ere bilo je zabranjeno licima *alieni iuris*, da uzimaju zajam dok im je *pater familias* živ. Zajam zaključen protivno ovoj odluci stvarao je samo prirodnu obligaciju.

Iako, kamate nisu bile sastavni deo ugovora o zajmu, vremenom su postale realnost. Još je Zakon 12 tablica odredio maksimalnu kamatnu stopu na jednu dvanestinu, najverovatnije na mesečnom nivou, jer su se tada kamate naplaćivale prvog u mesecu. Prema tome, dozvoljeni interes je bio 100% godišnje. Ipak treba imati na umu da je kapitala bilo malo, a nevolja mnogo, da se zajam uzimao krajem zime ili početkom proleća, kada se ambar isprazni, a vraćao posle žetve ili berbe, tako da je nekoliko meseci kamata dostizala jedan, ne preterano visok iznos.[2, str. 362]

Ciceron je za vreme upravljanja Sicilijom uveo kamatnu stopu od 1% mesečno, što su kasnije mnogi prihvatili. U klasično doba stopa se kretala između 6 i 12% godišnje. Za vreme Justinijana postojale su dve kamatne stope, jedna za redovnu interesnu stopu koja je iznosila 6%, a drugu za trgovce koja je iznosila 8%. Pored toga, za vreme Justinijana zajmodavcima iz viših staleža bilo je zabranjeno da uzimaju više od 4%. Takođe, Justinijan je ustanovio pravilo da ni kod pomorskog, a ni kod običnog zajma, kamate ne mogu biti veće od iznosa glavnice, odnosno da ceo iznos duga može najviše da iznese dvostruko od sume koja je pozajmljena.

POMORSKI ZAJAM

Posebna vrsta zajma koji su Rimljani preuzeli od drugih naroda, bio je pomorski zajam *fenus nauticum*. Ugovor o pomorskom zajmu poznavala su neka druga prava, prevažadno grčko pravo, odakle ga je preuzelo i rimsko pravo. Za ovaj zajam upotrebljavalo se više termina, kao što su: *pecunia traiecticia*, *traiectitius contractus*, *nautica pecunia* i *nauticum fenus*. Po Modestinovom objašnjenju, reč je o institutu čija je osnovna karakteristika da se kapital koji se daje u zajam izlaže pomorskim rizicima. Budući da pomorski zajam nije izvorni institut rimskog prava, i da su ga rimski pravници prilagodili svom sistemu i potrebama, pitanje pravne prirode pomorskog zajma oduvek je bilo predmet različitih teorijskih rasprava i nesuglasica. Pomorski zajam se uzimao radi prekomorske trgovine, putem koga bi se finansirao prekomorski put, uz klauzulu da će se zajam i kamate vratiti samo u slučaju srećnog povratka broda i robe u luku. Ukoliko bez krivice lica koje je uzelo zajam dođe do propasti tovara pre nego što brod stigne na odredište, dužnik se oslobađao odgovornosti. Što znači, da dužnik nije bio obavezan da vrati zajam i kamate koje su tom prilikom ugovorene. Kod pomorskog zajma rizik počinje da pada na zajmodavca od momenta kada je ugovoreno da brod počne plovidbu. Rizik prestaje trenutkom prispeća lica u luku koja je naznačena kao luka opredeljenja, po obavljenom poslu. Postojao je i uslov da poverilac (zajmodavac) učestvuje u riziku, a to je, da se kapetan broda pridržavao utvrdjenih maršuta putovanja. [9, str. 16]

Pomorski zajam se od običnog zajma razlikuje po ekonomskoj ulozi koju ima, po načinu ugovaranja kamate, kao i po visini kamate, ali i po riziku koji postoji kod zajmodavca. Budući da su pomorska putovanja nosila velike rizike, to su i kamate koje su ugovarane za pomorski zajam bile znatno veće od kamata koje su ugovarane kod običnog zajma. Iz izvora se može videti da su kamate koje su patile pomorski

zajam manje ograničavane nego što je to slučaj kod redovnog zajma. Iako je katolička crkva u srednjem veku, iako je vodila odličnu borbu protiv zlenastva, dopuštala uzimanje kamata iz pomorskog zajma. [10, str. 125] Klasično rimsko pravo nije poznavalo ograničenja u određivanju visine kamate za ovaj zajam, dok je Justinijan na početku svoje vladavine ograničio kamatnu stopu pomorskog zajma na 12% godišnje.

Pojedini izvori koji govore o *fenus nauticum*, ne svrstavaju ga u područje ugovora o zajmu, već ga više pominju kod materije koja se odnosi na ugovor o osiguranju, pre svega, zbog njegove ekonomske važnosti, a onda i zbog toga što poverilac snosi rizik. Međutim, najveći broj romanista ukazuje nam na to da je *fenus nauticum*, jedna varijanta ugovora o zajmu, bez obzira na njegove druge karakteristike.

OPŠTE KARAKTERISTIKE SAVREMENOG UGOVORA O ZAJMU

Ugovor o zajmu je imenovani ugovor, što znači da je zakonom predviđen i da mu je zakonom određeno ime. Prema Zakonu o obligacionim odnosima, članu 557. ugovorom o zajmu obavezuje se zajmodavac da preda u svojinu zajmoprimcu određenu količinu novca ili kojih drugih zamenjivih stvari, a zajmoprimac se obavezuje da mu vrati posle izvesnog vremena istu količinu novca, odnosno istu količinu stvari iste vrste ili kvaliteta.

Na osnovu ugovora o zajmu zajmoprimac stiče pravo svojine, odnosno raspolaganja na stvari koju je pozajmio, s tim što je ovo stanje prava svojine odnosno raspolaganja specifično u odnosu na sticanje kod ugovora o kupoprodaji, ugovora o razmeni i ugovora o poklonu. Ova specifičnost se ogleda u tome što se zajmoprimac obavezuje da posle određenog vremena, zajmodavcu vrati istu količinu stvari iste vrste i kvaliteta, sa kamatom ukoliko je kamata ugovorena. [6, str. 99]

Ugovor o zajmu je konsenzualan, dvostrano obavezan, a može biti dobroin ili teretan ugovor. On ne može nastati bez saglasnosti volje zajmodavca i zajmoprimca. Jedan od osnovnih uslova da nastane ovaj ugovor je saglasnost strankaka o bitnim elementima ugovora. On je dvostrano obavezujući, obavezuje i zajmodavca i zajmoprimca, koliko god da zajmoprimac u određenom trenutku prima određenu stvar u svojinu, on se sa druge strane obavezuje da vrati dug, a nekada uz to i da plati određenu kamatu. Zajmodavac se može obavezati da uz glavnica duguje i kamatu. Međutim, u ugovorima o privredi, zajmoprimac duguje kamatu i ako to nije ugovorom predviđeno.

Ako je zaključen zajam s naknadom, zajmodavac je dužan nadoknaditi štetu koja bi zajmoprimcu bila prouzrokovana zbog materijalnih nedostataka pozajmljenih stvari. Dok, kada je zaključen ugovor o zajmu bez naknade, zajmodavac odgovara za nedostatke samo ako su mu nedostaci stvari bili poznati ili mu nisu mogli ostati nepoznati, a o njima nije obavestio zajmoprimca.

BITNI ELEMENTI SAVREMENOG UGOVORA O ZAJMU

Da bi nastao ugovor o zajmu, mora postojati saglasnost stranaka o njegovim bitnim elementima. Koji su to elementi, zavisi od toga da li je zajam teretan ili besteretan. Ukoliko je zajam besteretan, onda su bitni elementi predmet i vreme trajanja zajma,

a ukoliko je zajam teretan, onda u bitne elemente spadaju predmet, vreme trajanja zajma i naknada.

Predmet zajma mogu biti samo zamenjive stvari, to jest, samo one stvari koje se u pravnom prometu određuju po rodu, broju, meri ili težini. Kao najčešće i predmet zajma javlja se novac, ali to može biti i određena količina drugih zamenjivih stvari.

Kao što je navedeno, bitan element ugovora o zajmu je i vreme trajanja zajma. Rok vraćanja zajma može biti različit, može biti vezan za određeni datum ili za neki događaj, ili za protek određenog vremena od zaključenja ugovora. Zajmodavac je obavezan predati određene stvari u ugovoreno vreme, a ako rok za predaju nije određen, onda kada to zajmoprimac zatraži. Pravo zajmoprimca da traži predaju određanih stvari zastareva za tri meseca od dolaska zajmodavca u docnju, a u svakom slučaju za godinu dana od zaključenja ugovora. [11, 1. 559]

Zajmoprimac je dužan vratiti u ugovorenom roku istu količinu stvari, iste vrste i kvaliteta. Ako ugovarači nisu odredili rok za vraćanje zajma, niti se on može odrediti iz okolnosti zajma, zajmoprimac je dužan da vrati zajam po isteku primerenog roka koji ne može biti kraći od dva meseca, računajući od zajmodavčevog traženja da mu se zajam vrati.

Ako u zajam nije dat novac, a ugovoreno je da će zajmoprimac vratiti zajam u novcu, zajmoprimac je ipak ovlašćen da po svom izboru vrati pozajmljene stvari ili iznos novca koji odgovara vrednosti tih stvari u vreme i u mestu koji su ugovorom određeni za vraćanje. Isto važi i u slučaju kada nije moguće vratiti istu količinu stvari, iste vrste i istog kvaliteta. Ako je rok vraćanja određen ugovorom, zajmodavac ne može tražiti vraćanje stvari pre roka. Zajmoprimac može vratiti zajam i pre roka određenog za vraćanje, ali je dužan da o svojoj nameri obavesti zajmodavca unapred, i da mu nadoknadi štetu, ako je ima.

Ako je ugovor o zajmu teretan, kao bitan element ugovora javlja se i naknada ili kamata. Kamatom se prvenstveno naziva novčana naknada kod novčanih zajmova, ali se ovim nazivom obuhvata i naknada u drugim zamenjivim stvarima, ne samo u novcu. Kamata se može zahtevati samo ako je ugovorena. Međutim, kako je već navedeno, ona se podrazumeva kod ugovora u privredi, tako da zajmoprimac u svakom slučaju dužuje i kamatu.

Visina kamate se po pravilu ugovara, ali i tu važe izvesna ograničenja u pogledu njene visine. Stopa ugovorene kamate izmeću fizičkih lica ne može biti veća od kamatne stope koja se u mestu ispunjenja plaćanja štedne uloge po višenju, dok se u pogledu kamatne stope izmeću pravnih lica primenjuju odredbe posebnog zakona. Ako je kamata ugovorena ali nije određena njena visina, pravilo je da se plaćanja kamata uobičajena za zajmove iste vrste u vreme i u mestu u kome je primljen zajam. Vreme dospećanja kamte određuju stranke, ako takvog sporazuma nema, pravilo je da se kamata plaćanja godišnje, osim kod onih zajmova kod kojih obaveza vraćanja dospeva u kraćim rokovima i u slučaju da se glavnica vraćanja pre isteka godine dana jer se u tom slučaju kamata ima platiti istovremeno sa glavnicom. [12, str. 137] Za razliku od privrednih ugovora, ako je ugovor o zajmu zaključen između fizičkih lica važi pretpostavka o njegovoj besplatnosti a suprotno se mora dokazivati.

NAMENSKI ZAJAM

Ugovorom o zajmu na zajmoprimca se prenosi pravo svojne, što zna i da zajmoprimac može po svojoj volji upotrebljavati predmet zajma. Međutim, to opšte pravilo može biti i modificirano na određenu način. Naime, ugovorom o zajmu može se predvidjeti da se predmet zajma upotrebi u ta određene svrhe. Na taj način zajmoprimac se ograničava u svom pravu upotrebe i raspolaganja uzajmljenog novca u pogledu svrhe u koju može da ga utroši. U slučaju da zajmoprimac upotrebi novac u neku drugu svrhu, a ne za onu za koju je dobio zajam, zajmodavac može zahtevati da se ugovor raskine. Zajmodavac u tom slučaju može raskinuti ugovor jednostranom izjavom volje. Uslov u pogledu namene zajma predstavlja bitan element ugovora jer je zamodavac dužan da se pridržava svrhe uzimanja zajma.

ZAKLJUČAK

Rimsko pravo, kao veliki sistem normi, ideja i pravila, koji je dao različita rešenja i odgovore na mnoga društvena pitanja i potrebe, stvorilo je takve institute koji se i danas primenjuju u pravu smisla te reči. Kao jedan od mnogobrojnih dokaza za to, jeste i ugovor o zajmu, koji su temelji postavljeni baš u Rimu. Ugovor o zajmu je jedan od najvažnijih ugovora rimskog prava, ali i ugovora uopšte. Ugovor o zajmu nastaje iz potrebe pomoći i podrške pojedincima koji nisu mogli opstati sa svojim ličnim sredstvima, odnosno pomoći onima kojim je za određene poslove trebalo mnogo više sredstava od ličnih koje su u datom trenutku imali. Ugovorom o zajmu, stvari koje su bile predmet zajma prelazile su u svojinu zajmoprimca, što mu je omogućilo raspolaganje sa stvarima koje su bile predmet zajma, i davalo slobodu kako u rešavanju određenih problema, tako i u daljem ulaganju imetka i širenju poslova uopšte. Ugovor o zajmu je, i kroz istoriju i danas, imao i ima veliku ulogu u razvoju društva i različitih privrednih odnosa. Padom morala, i drugih društvenih vrednosti koje su bile proklamovane kroz rimsko načelo *bona fides*, zajam je izgubio svoju prvobitnu ulogu i značenje, što je dovelo do promene njegove uloge, koja se sastojala u prijateljskoj pomoći i dobrotom poslu. Zajam je zbog toga promenio svoje određene elemente, ali je u osnovi ostao isti institut. Njegova uloga nije nikada opala, on je samo usavršavan i dalje razvijan. Tako su se od klasičnih ugovora o zajmu razvili različiti modaliteti ovog ugovora, ili pak određeni slični instituti. Iz ugovora o zajmu, razvio se poseban namenski zajam ili kredit, koji se danas mnogo više koristi od zajma u izvornom smislu. Kreditno se zadužuju kako pravna, tako i fizička lica. Zahvaljujući ovom vidu zajma, danas opstaju i pojedine države, koje se nalaze u finansijskom kolapsu i koje bi doživele bankrot da nije različitih oblika zajmova i kredita koje im daju mnogobrojne organizacije, fondovi i banke. Na kraju možemo zaključiti, da se savremeno poslovanje i svakodnevni privredni odnosi ne bi mogli zamisliti bez ugovora o zajmu, i da je zahvaljujući njemu robni promet postao fleksibilniji i uspešniji. Pored toga, zajam ima jednu široku neograničenu važnost, jer je podjednako bitan i za pojedinca kao pojedinca, i za državu i društvo uopšte.

BIBLIOGRAFIJA

1. Bujukli , Ž. (2009) *Forum romanum*, Beograd, Pravni fakultet u Univerziteta u Beogradu.
2. Stanojevi , O. (2004) *Rimsko pravo*, Beograd, Službeni list SCG.
3. Babi , I. (1997) *Leksikon obligacionog prava*, Beograd, Službeni list SRJ.
4. Anti , O. (2012) *Obligaciono pravo*, Beograd, Službeni glasnik.
5. Biki , A. (2005) *Obligaciono pravo*, posebni deo, Sarajevo.
6. Stoj evi , O. (1978) *Enciklopedija imovinskog prava i prava udruženog rada*, tom III, Beograd, Službeni list SFRJ.
7. Babi , I. (2004) *Obligaciono pravo*, Posebni deo, Beograd, Nomos.
8. Horvat, M. (1939) *Bona fides u razvoju rimskog obaveznog prava*, Zagreb.
9. Vladeti S., Stankovi E. (2014) *Fenus nauticum – prazivnor osiguranja, asopis za teoriju i praksu osiguranja*, Beograd, Udruženje za pravo osiguranja Srbije.
10. Stanojevi , O. (1966) *Zajam i kamata*, Beograd, Institut za pravnu istoriju Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
11. Zakon o obligacionim odnosima, "Sl. list SCG", br. 1/2003.
12. Zindovi , I. (2010) *Obligaciono pravo – posebni deo*, Beograd, Poslovni biro.

RESUME

The loan agreement is one of the most often used contracts nowadays. However many people are not aware that loan agreement has a rich historical past, and is not a product of modern economic relationships and functioning. Loan agreement was formed in Roman times, and the gratitude belongs to Roman Law for its legal foundation. In Roman Law a loan was a charitable legal work, based on solidarity, consciousness and honesty. The lender had motive of helping the borrower, in fact the lender had not any economic profit as well as was not able expecting and requiring it. On the other hand, the borrower is morally obliged to repay the loan, and the moral obligation was considered to be much higher than today's various financial guarantees and security. However, as time went by the humans' morality decreased, and one of special principle of Roman Law *bona fides* has lost its own significance. Therefore, in the later period of Roman times, the loan was given legal protection by way of condition, and the lender was given option to claim compensation, i.e. interest. Nowadays the modern concept of the loan, based on the principles of Roman Law, and at same time it may be a loan with interest and a loan without interest, actually a loan occurs as additional as well as charitable legal work. For a loan to be concluded between individuals, the interest is not assumed, while the loan interest in business relations is assumed. Loan, as such, has become a very important institution in law and economy, without which modern economic and social relationships could not imagine. Today's loan has a wider field of application of the loan in Roman law, and therefore it led to the development of its different modalities. Thanks to the loan, many commercial entities sustain, and many are developing. The loan does not have only one role and character, and it does not just apply to one group of individuals and entities. It is a general term, which was equally important in the development of human society, and contemporary relationships nowadays. It is a contract, which is equally important for both the

human as an individual, and for the state as a people's social political community. We are witnessing more and more use of this Institute of Roman law, and we believe that thanks to it nowadays are sustaining individuals, business and other organizations, and also many countries. Nowadays, a loan has a role of "financial injection", which saves, sustain and drive different entities as well as society in general.